

Reservisten in de Koude Oorlog

Taken, knelpunten en waardering

prof. dr. J. Hoffenaar*

Inleiding

In de loop van dit jaar neemt de Nederlandse krijgsmacht afscheid van haar 'oude' reservisten. Dat zijn de Nederlandse mannen die nog op grond van de Dienstplichtwet en de Wet voor het Reservepersoneel der Krijgsmacht kunnen worden opgeroepen voor het verrichten van militaire taken, alsmede de mannen en vrouwen die na afloop van hun BBT-contract (beroeps bepaalde tijd) nog als reservist beschikbaar zijn.

De krijgsmacht kent dan nog uitsluitend een kleine groep reservisten militaire taken (die voor het overgrote deel bestaat uit de leden van het Korps Nationale Reserve) en een selecte groep reservisten specifieke deskundigheid, in totaal ongeveer 5.600 reservisten.

Nadat al in 1996 de opkomstplicht voor dienstplichtigen was opgeschort, komt er met de huidige maatregelen, zo zou men kunnen stellen, nu ook in

personele zin definitief een einde aan de Koude Oorlog. Reden genoeg om stil te staan bij de rol en de betekenis van de reservisten gedurende deze Koude Oorlog. Daarbij ligt de focus op de Koninklijke Landmacht. Dit krijgsmachtdeel was namelijk geheel afhankelijk van haar reservisten. Zonder hen ging het eenvoudig niet.

Een reservistenleger

Al sinds de tijd van Napoleon hoorde het erbij dat je als jongeman voor je nummer moest opkomen en dat je na je parate diensttijd nog vele jaren mobilisabel bleef. Alleen door reservisten op te roepen konden grote massalegers op de been worden gebracht. Tijdens de Koude Oorlog was dat niet anders. De Koninklijke Landmacht (KL) was bovenal een reservistenleger. Maar liefst bijna driekwart van haar militairen was reservist! Zij dienden grotendeels in eigen land, in de Nationale Sector, maar ook in de voorste linies, in Duitsland, bij het legerkorps.

Het was begrijpelijk dat de Nederlandse regering na de Tweede Wereldoorlog opnieuw koos voor het model van het kader-militieleger. Dit was de enige manier om snel veel troepen naar het opstandige Nederlands-Indië te sturen. Daar hadden nationalistische onder leiding van Soekarno twee

dagen na de Japanse capitulatie de onafhankelijkheid uitgeroepen en de Nederlandse regering was vastbesloten haar gezag in deze verre kolonie te herstellen.

Maar ook zonder deze dekolonisatieoorlog zouden er opnieuw dienstplichtigen zijn opgeroepen, die na hun eerste oefening mobilisabel zouden worden. Alle plannen die tijdens de oorlog in Londen en vlak na de oorlog in Den Haag waren gemaakt, gingen daarvan uit. Nederland moest een omvangrijke krijgsmacht op de been kunnen brengen, anders zou het geen geloofwaardige partner in een bondgenootschappelijke verdediging kunnen zijn. Dat was de les die uit het verloop van de wereldoorlog was geleerd.

Het alternatief, een grote beroeps-krijgsmacht, was geen optie. Er zouden nooit voldoende vrijwilligers voorhanden zijn en de voordelen van het kader-militieleger waren evident.

Een krijgsmacht met parate dienstplichtigen en mobilisabele reservisten creëerde haast als vanzelf de gewenste nauwe band met de samenleving om haar heen. Bovendien was zo'n krijgsmacht veel goedkoper en dat was belangrijk voor een overheid wier taken en kosten na de Tweede Wereldoorlog explosief toenamen.

* De auteur is hoofd van de afdeling Wetenschappelijk Onderzoek van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie en tevens bijzonder hoogleraar Militaire Geschiedenis aan de Universiteit Utrecht. Samen met dr. M.A.G. de Jong schreef hij het boek *Op herhaling. De Koninklijke Landmacht en haar reservisten, 1945-2006* (Amsterdam, 2006). Dit artikel is op deze publicatie gebaseerd.

Reservisten van 3 Divisie vullen hun matrassen met stro tijdens mobilisatie-opkomsstofening 'Drietand', 1953
(Foto collectie NIMH)

Knelpunten

Hoe begrijpelijk ook, de keuze voor een landmacht die zo zwaar leunde op haar mobilisabele component, bracht de nodige problemen met zich mee. Vanaf het begin kampte de landmacht binnen de NAVO met een geloofwaardigheidsprobleem. In de toonaangevende Angelsaksische landen fungeerden reservisten daadwerkelijk als troepen die achter de hand werden gehouden en niet onmiddellijk aan het front werden ingezet.

De militaire functionarissen uit deze landen waren er moeilijk van te overtuigen dat het tot in de puntjes geregelde Nederlandse mobilisatiesysteem zou werken. Voor hen telden alleen parate eenheden. Dat gaf zeker in de opbouwperiode in de eerste helft van de jaren vijftig problemen, omdat mobilisabele eenheden niet in aanmerking kwamen voor Amerikaanse wapenleveranties. Zo stonden de mobilisabele troepen van begin af aan op het tweede plan.

Toen de bondgenootschappelijke verdedigingslinie eind jaren vijftig, begin jaren zestig voorwaarts schoof – van de Rijn-IJssellinie tot de grens tussen de Bondsrepubliek Duitsland en de toenmalige Duitse Democratische Republiek – kwamen vooral de mobilisabele eenheden van het legerkorps, en daarmee het gehele leger-

korps, in een steeds lastiger positie te verkeren. De NAVO ging uit van zeer korte waarschuwingstijden. Het Warschaupact werd in staat geacht na weinig voorbereidingen in de aanval te gaan. Het was dan maar de vraag of de Nederlandse mobilisatie niet zeer ernstig zou worden verstoord en of de mobilisabele troepen hun posities in het legerkorpsvak wel tijdig zouden bereiken.

Men moet bedenken dat zelfs de twee parate divisies van het legerkorps (1 Divisie '7 december' en 4 Divisie) niet geheel paraat waren en dat de rest (5 Divisie en de omvangrijke leger-

korpsstroepen, alsmede de losse infanteriebrigade) vrijwel geheel mobilisabel was. Daarbij kwam dat de meeste reservisten niet onmiddellijk inzetbaar waren, omdat hun geoefendheid, vooral in grotere verbanden, dikwijls te wensen overliet. Bovendien moesten zij het tot eind jaren zeventig, begin jaren tachtig doen met uit de parate eenheden 'doorgeschoven' verouderd materieel.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat de bondgenoten de Nederlandse defensieopbouw kritisch volgden. Maar voor de goede orde en het juiste perspectief: de Nederlandse militaire bijdrage aan de geallieerde defensie was zeker niet de enige met kwetsbare plekken.

Inspanningen ter verbetering

Nogmaals, de opbouw van een kadermilitiekrijgsmacht met een grote mobilisabele component was een bewuste politieke keuze, die in de loop der jaren in het parlement met regelmaat werd herbevestigd. De nadelen wogen nimmer zwaar genoeg om drastische wijzigingen door te voeren. Politici en met name de landmachtleiding waren zich zeer bewust van de gebreken. Zij deden er binnen hun mogelijkheden alles aan om die op te heffen.

Reservisten van 5 Divisie, op weg naar een herhalingsstofening te Rucphen, 1955
(Foto collectie NIMH)

Het belangrijkste waren de herhalings-oefeningen, waarin de individuele vaardigheden van de reservisten werden bijgespijkerd en ze hun taken in grotere verbanden beoefenden. Of de reservisten vaak genoeg op herhaling gingen, was, eufemistisch uitgedrukt, een voortdurend punt van discussie. Voor oefeningen op bataljons- of hoger niveau week de KL uit naar grote oefenterreinen in de Bondsrepubliek. Ook hiervoor riep zij reservisten op.

Slimme wijzigingen in de organisatie droegen eveneens bij aan een verbeterde inzetbaarheid van reservisten. De belangrijkste was de invoering van het onderdeelaanvullingssysteem, het ONDAS, in de eerste helft van de jaren zestig. Compagnieën en eenheden van vergelijkbare grootte werden sindsdien gevuld met dienstplichtigen van één lichtingsploeg. Dezen bleven gedurende hun gehele eerste oefening in dezelfde samenstelling bij elkaar. Vervolgens stroomden zij ook als eenheid rechtstreeks in bij de grotere mobilisabele verbanden. Zodoende kreeg het legerkorps de beschikking over beter geoefende en hechtere eenheden.

Er gebeurde nog veel meer. Zo werden de alarmeringsprocedures voortdurend gecheckt, beoefend en zo nodig gewijzigd als de veranderde

Opkomst van reservisten tijdens oefening 'Drietand', 1953
(Foto collectie NIMH)

omstandigheden daarom vroegen. Tevens maakte de KL goede afspraken met overheidsinstanties en de Nederlandse Spoorwegen, alsook met civiele bedrijven over het vorderen van materieel. Daarnaast schafte zij beter transportmaterieel aan, zoals *flatcars* voor het vervoer van tanks en ander groot materieel per spoor richting het legerkorpsvak. Al dit soort maatregelen droegen bij aan verkortingen van de reactietijd.

De oefening 'Donderslag'

De meest bekende maatregel ter verkorting van de reactietijd was de jaar-

lijkse oefening *Donderslag*. Een succesrijk voorwaarts optreden van het Eerste Legerkorps stond of viel met een goed verloop van de mobilisatie. Daarom begon de landmachtleiding het mobilisatiesysteem in de praktijk te testen door onverwacht eenheden reservisten op te roepen.

Na de geslaagde oefening *Schoots-tafel* in 1967 voor de C-batterij van 44 Afdeling Veldartillerie organiseerde zij vanaf 1970 jaarlijks de mobilisatieoefeningen *Donderslag*. Aanvankelijk werd een complete pantserinfanteriebrigade aangevuld met klein-verlof- (binnen 24 uur oproepbare) of mobilisabele eenheden. Na 1973 veranderde dit abrupt. Als gevolg van bezuinigingen gaven nog uitsluitend kleinere mobilisabele eenheden tot de omvang van een bataljon *acte de présence*.

De oproep

Iedere *Donderslag* duurde drie dagen: een opkomstdag, een opfrisdag met lessen, schietoefeningen en tactische oefeningen, en een afwikkeling om het materieel weer in te leveren en naar huis terug te keren. De reservisten ontvingen thuis of op het werk een oproepbrief en waren verplicht zich te melden. Radio, televisie en kranten maakten de oefening eveneens bekend.

Sommigen ontvingen de oproep niet of te laat, als ze voor bijvoorbeeld

Opkomst voor herhalingsoefening 'Donderslag 2', Schaarsbergen, 1971
(Foto collectie NIMH)

werk of vakantie langdurig op pad waren of in het buitenland verbleven. Voor anderen kwam de oproep uiterst ongelegen omdat ze bijvoorbeeld een eigen bedrijfje hadden, vlak voor een examen zaten, bijna op huwelijksreis gingen of met een nieuwe baan begonnen. Alleen ziekte, een ziekenhuisopname, een sterfgeval in de familie of een huwelijk vormden echter gegronde uitzonderingsredenen. De landmacht riep altijd tien procent meer op dan organiek noodzakelijk om plaatsen van niet opgekomen reservisten te kunnen vullen. Dit heette het mobilisatieopkomstverloop.

Iedere opgeroepen reservist had een lastgeving, waarop stond aangegeven bij welk onderdeel hij was ingedeeld en bij welk mobilisatiecomplex en in welke mobilisatiefase hij moest opkomen. Hij pakte onmiddellijk zijn plunjebaal en reisde op eigen gelegenheid naar het mobilisatiecentrum dat op zijn oproepbrief was aangegeven. De treinreizigers konden op vertoon van hun oproepbrief of lastgeving vrij reizen. Bussen vervoerden de 'donderslachtoffers' van het station naar het mobilisatiecentrum.

Reeds vlak na afkondiging van de oproep bewaakten eveneens opgeroepen pelotons van de Nationale Reserve de bestemmingsstations, de mobilisatiecentra en de mobilisatiecomplexen.

Opkomst van cavaleristen van 12 Tankbataljon tijdens oefening 'Donderslag 4' te Soesterberg, 1972

(Foto collectie NIMH)

Dat was een taak waarvan zij zich ook in een echte oorlogssituatie moesten kwijten. De 'Natressers' vingden de reservisten op en verwezen hen door naar de mobilisatiecentra. Dat waren dikwijls vakantieparken, ontmoetingcentra of cafézalen en niet de scholen die in de eigenlijke lastgeving stonden vermeld. Zo had het onderwijs geen hinder van de oefening.

Inschrijving

Bij aankomst op het mobilisatiecentrum vonden eerst de inschrijving en administratieve controle plaats. Daarna volgde een medische keuring en een controle van de persoonlijke standaarduitrusting (PSU). Eén op de tien reservisten was een 'naaktloper'. Deze verscheen in burgerkleding, zonder zijn persoonlijke uitrusting. Hij kreeg een nieuwe PSU, maar die was 'rekening man'. De reservisten trokken eerst hun gevechtstenue aan voordat zij hun in de olie gezette wapens in ontvangst namen. Vervolgens was het wachten totdat iedereen van de eenheid binnen was. Dat gaf velen al gelegenheid om met elkaar bij te praten. Ondertussen kregen de chauffeurs onder de reservisten een rijvaardigheidstest en zo nodig een zeer korte bijscholing. Dit kon vertragingen opleveren.

Reservisten voor herhalingsoefening 'Donderslag 8' op het station van Ravestein, 1977

(Foto collectie NIMH)

Op pad

Enkele reserveofficieren en dienstplichtige onderofficieren gingen samen met het beroepskader op pad om vrachtwagens en bussen te vorderen. Daarmee reden de eerst opgekomen chauffeurs met het reservekader en andere reservisten naar het mobilisatiecomplex om daar de voertuigen, stukken geschut, uitrusting, wapens en munitie van de eenheid op te halen. Het daar aanwezige burger- en militaire personeel maakte dit materieel uitgift gereed. De uitrusting was onderdeelsgewijs opgeslagen en per voertuig in *tooltrays* met onder andere camouflagenetten en gereedschap. De kale voertuigen werden bewaard, ingericht, bekapt en volgetankt.

Een zwaar karwei was het vullen van de accu's. In sommige kleinere magazijnen waren de onderdelen per artikel gesorteerd, omdat de medewerkers dat makkelijker vonden voor het onderhoud. In dat geval nam het verzamelen en ophalen van het materieel meer tijd in beslag. De reservisten waren dan langer in touw met het controleren en toebedelen van alle spullen aan de hand van de bepakingslijsten.

Het uitrijden van gloednieuwe voertuigen met nauwelijks kilometers op de teller maakte veel indruk. Vervolgens haalden de voertuigen in colonne de munitie bij de bunkers op. Tot slot werd getest of de voertuigen konden zenden, richten en vuren, zodat ze

**Uitgifte van
uitrustingsstukken
tijdens herhalings-
oefening 'Donder-
slag 5', 1973**

(Foto collectie NIMH)

inzetbaar waren. Op het moment dat de mannen en voertuigen de mobilisatiecomplexen verlieten, kon de tijd worden gemeten vanaf de oproep. Bij alle *Donderslagen* bleken de reservisten binnen de gestelde tijd te mobiliseren.

De stormbaan

Op de tweede dag oefenden de reservisten op een kazerne of een schietkamp of, in het geval van de genisten, bij een rivier of kanaal. Vaak behoorde de stormbaan tot het vaste repertoire. Op de afwikkeling leverden de reservisten al het materieel in en vertrokken weer naar huis. Het personeel op het mobilisatiecomplex besteedde daarna nog vele weken aan het preserven en opbergen van dit materieel. Defect geretourneerd materieel ging eerst naar de werkplaatsen van de Technische Dienst.

**De mechanisatie van
5 Divisie**

Vanaf de jaren zestig kreeg het Warschaupact evenveel nucleaire slagkracht tot zijn beschikking als de NAVO. Daardoor dreigde bij een groot-schalig conflict de totale wederzijdse vernietiging van zowel het Warschaupact als de NAVO. Het nucleaire evenwicht zette de NAVO-leiding aan tot bezinning op de officiële strategie van *massive retaliation*.

Dit leidde in 1967 tot de aanvaarding van de strategie van *flexible response*. De NAVO-strijdkrachten zouden zich bij elke aanval verdedigen met soortgelijke middelen als de tegenstander.

Als dat niet zou helpen, zou worden gekozen voor een bewuste escalatie, bijvoorbeeld door de inzet van tactische kernwapens. Een grootschalige nucleaire aanval zou pas het alleruiterste middel zijn.

De tegenstander kreeg in iedere fase de gelegenheid zijn aanval af te breken en het conflict op een zo laag mogelijk geweldsniveau te beëindigen. Dat maakte, naar werd gehoopt, een conflict enigszins 'beheersbaar'.

Opwaardering

De keuze voor *flexible response* betekende dat de conventionele slagkracht van de NAVO-strijdkrachten moest worden vergroot. Nederland versterkte daartoe de parate eenheden van de landmacht en de vooruitgeschoven posities in de Bondsrepubliek. De behoefte aan meer conventionele slagkracht in de voorste gelederen leidde eveneens tot een opwaardering van de mobilisabele reservestrijdkrachten. Ze moesten ervoor zorgen dat het legerkorps langer kon doorvechten voordat kernwapens zouden moeten worden ingezet.

Een en ander betekende dat met name de positie van de mobilisabele 5 Divisie opnieuw grondig moest worden bestudeerd. De parate 1 en 4 Divisie voltooiden in 1968 hun transformatie tot zogenoemde LANDCENT-divisies (*Land Forces Central Europe*). Hun divisietroepen (artillerie, genie, verbindingen, logistiek) werden opgehe-

**Opkomst van reservisten
van 101 Tankbat op een
mobilisatiecomplex, 1965**

(Foto collectie NIMH)

ven en verdeeld over de legerkorps-troepen en de brigades, met inbegrip van de nieuwe parate 12 Pantserinfanteriebrigade.

De reorganisatie van 5 Divisie liep hier aarzelend achteraan. Ze had al wel een structuur met drie (infanterie)brigades. Deze brigades werden bovendien in 1969 logistiek een stuk zelfstandiger door de toevoeging van een treinenbataljon, waarin alle verzorgende eenheden waren opgenomen.

Daar bleef het voorlopig bij. De divisietroepen bleven in de organisatie en, wat belangrijker was, de divisie kreeg geen modern, gepantserd gemechaniseerd en gemotoriseerd materieel. De divisie kon alleen statische beveiligingstaken uitvoeren. De landmacht-leiding, overtuigd van de urgentie van het probleem, ging plannen ontwikkelen om 5 Divisie te mechaniseren. De mobilisabele divisie diende dezelfde opbouw en gevechtskracht te krijgen als 1 en 4 Divisie, teneinde als volwaardige reserve-pantserinfanteriedivisie een beweeglijke verdediging te kunnen voeren. Ook de NAVO drong daar krachtig op aan.

Onvoldoende geld

Het probleem was echter dat er onvoldoende geld beschikbaar was. De ruimte in het defensiebudget voor de aanschaf van het noodzakelijke nieuwe materieel liep in de tweede

helft van de jaren zestig sterk terug. Achtereenvolgende regeringen stonden, kort gezegd, voor de volgende keuze om de mechanisatie van 5 Divisie mogelijk te maken: of het defensiebudget verhogen of de krijgsmacht, en de landmacht in het bijzonder, zodanig reorganiseren dat het binnen een gelijkblijvend budget zou kunnen. In een aantal roerige jaren passeerden diverse opties de revue en werden zelfs de fundamenteën van het gehele veiligheids- en defensiebeleid ter discussie gesteld.

Ondertussen werd begin jaren zeventig 5 Divisie al stilzwijgend gedeeltelijk gemechaniseerd. Dat was onder meer mogelijk doordat de parate eenheden van het legerkorps nieuwe Duitse Leopard-tanks kregen en hun Centurions en AMXlichte tanks konden doorschuiven naar 5 Divisie. Deze Centurions hadden een ‘*upgunning*’ ondergaan. Dat wilde zeggen dat het 20-ponder kanon door een 105-mm kanon was vervangen en er een *ranging machine gun* was bijgeplaatst, waardoor de afstandmeting sterk was verbeterd. Om volledig in voorste lijn inzetbaar te zijn was dit echter nog lang niet voldoende.

Fel verzet

Ten slotte hakte het centrum-linkse kabinet-Den Uyl in 1974 de knoop door. Aanvankelijk steunde de minister van Defensie, Henk Vredeling, het plan om het Eerste Legerkorps in te krimpen tot zes parate brigades en zijn mobilisabele component (5 Divisie, 101 Infanteriebrigade en de meeste legerkorpseenheden) op te heffen. Fel verzet van de legerleiding en de NAVO brachten hem en het hele kabinet op andere gedachten. 5 Divisie werd toch volledig gereorganiseerd en gemechaniseerd tot een, weliswaar mobilisabele, maar verder min of meer gelijkwaardige derde LANDCENT-divisie van het legerkorps. Dat werd onder meer mogelijk door bij elk van de vier parate pantserinfanteriebrigades één van de vier pantserinfanteriebataljons op te heffen en het materieel van deze eenheden voor 5 Divisie te bestemmen.

Infanteristen van het mobilisabele 313 Infanteriebataljon maken krijsgevangenen tijdens oefening Huneschans, omgeving Elspeet, 1967

(Foto collectie NIMH)

Toen eind jaren zeventig bij de parate eenheden nieuwe Amerikaanse gepantserde infanterie-gevechtsvoertuigen YPR 765 instroomden, kon de reorganisatie worden afgerond. De drie gemechaniseerde brigades van 5 Divisie – 51 Pantserbrigade en 52 en 53 Pantserinfanteriebrigade – beschikten tezamen over vier Centurion-tankbataljons, vijf pantserinfanteriebataljons, met vooral de gepantserde wielvoertuigen YP 408, drie gemechaniseerde afdelingen veldartillerie, twee pantserantitankcompagnieën met Amerikaanse TOW draadgeleide raketten (*Tube launched Optically tracked Wire command link guided missile*), drie pantsergeniecompagnieën, drie pantserlucht doelartilleriebatterijen, drie zelfstandige verkenningsskadrons, uitgerust met tanks en M 113-voertuigen, en drie treinenbataljons, bestaande uit een herstelcompagnie, een bevoorradingscompagnie en een geneeskundige compagnie.

De Nationale Sector

Vanaf eind jaren zestig nam ook het belang toe van de Nationale Sector, waar, zoals gezegd, het merendeel van de reservisten een oorlogstaak had. De militaire organisatie aldaar stond voor een belangrijk deel in dienst van het voorwaartse optreden van het Eerste Legerkorps. Minister Vredeling en zijn voorgangers slaagden erin de noodzakelijke reducties in de personeels- en exploitatiekosten bij de landmacht – om meer geld voor investeringen vrij te maken – te combineren met de opbouw van een beter op dat doel toegesneden, gecentraliseerde organisatie in de Nationale Sector.

In 1969 vond de oprichting plaats van het Commando Opleidingen Koninklijke Landmacht. Bijna alle opleidingseenheden die tot de in dat jaar opgeheven inspecties van de wapens en dienstvakken hadden behoord, gingen daarvan deel uitmaken. Dit commando zou bij een mobilisatie worden opgeheven. Een klein deel van het vaste personeel zou dan het Commando Opleidingen en Aanvullingen Landmacht vormen. Dat had de zorg om de verliezen van het legerkorps en de territoriale eenheden aan te vullen uit het grote bestand van reservisten zonder mobilisatiebestemming.

In 1975 volgde de oprichting van het Commando Verbindingen Koninklijke Landmacht, dat de verbindingsen in Nederland, alsmede die met het legerkorps moest onderhouden. Een jaar later werd het Geneeskundig Commando Koninklijke Landmacht operationeel gesteld. Dit commando bestond grotendeels uit artsen-reservisten en was in oorlogstijd belast met de hogere-echelons geneeskundige verzorging van de gewonden van alle krijgsmachtdelen.

In 1975 werden eveneens de grotendeels mobilisabele territoriale eenheden onder één commando geplaatst. Het Nationaal Territoriaal Commando (NTC) coördineerde alle mobilisatievoorbereidingen en beveiligingstaken binnen de Nationale Sector. Deze taken waren gedelegeerd aan negen Provinciale Militaire Commandanten, tevens Garnizoenscommandanten. Er kwam ook een Nationaal Logistiek Commando, dat rechtstreeks onder de bevelhebber der Landstrijdkrachten ressorteerde. Dit nieuwe commando

**Aankomst van
Amerikaans
materieel in de
Container Terminal
Amsterdam in het
kader van oefening
'Reforger', 1977**

(Foto collectie NIMH)

had tevens een herbevoorradingstaak richting het legerkorps.

Hoewel het legerkorps prioriteit nummer een was en bleef, nam vanaf eind jaren zestig het belang van de Nationale Sector als doorvoergebied voor Britse en Amerikaanse troepen en goederen naar Duitsland toe. Dat hield verband met twee ontwikkelingen. Tussen 1967 en 1971 trokken de Verenigde Staten 35.000 Amerikaanse militairen uit de Bondsrepubliek terug. Dat was een van de maatregelen om hun oplopende financiële tekorten als gevolg van de oorlog in Vietnam terug te dringen. De Verenigde Staten lieten het zware materieel grotendeels in de Bondsrepubliek achter, zodat alleen de manschappen en het lichtere materieel in crisistijd hoefden te worden aangevoerd en overgevlogen. Vanaf 1969 beoefenden zij jaarlijks deze verplaatsing van een compleet legerkorps van Amerika naar Duitsland. Dat gebeurde tijdens de oefening *Reforger* (*Redeployment of Forces to Germany*).

Na het vertrek van Frankrijk uit de militaire organisatie van de NAVO in 1966 – de tweede ontwikkeling waarop hiervoor wordt gedoeld – konden de Franse havens niet meer als doorvoerhavens worden benut. Daarom sloten de Verenigde Staten en Nederland in 1971 een verdrag waarbij Nederland omvangrijke steun op het gebied van de logistiek en de beveiliging van de *lines of communication*, de zogenoemde *host nation support*, zou verlenen.

Vanaf 1976 waren de Nederlandse zee- en luchthavens volop bij *Refor-*

ger betrokken en draaiden vele reservisten met deze oefening mee.

Dit was de belangrijkste reden waarom de omvang van de grotendeels mobilisabele territoriale eenheden in de jaren zeventig slechts weinig afnam.

Er bleven ongeveer evenveel infanteriebewakingscompagnieën en de Nationale Reserve bleef eveneens gehandhaafd, hoewel haar geoefendheid zeer te wensen overliet. Daarnaast behielden ook 460 Geniegevechtsgroep en 304 Commandotroepen Bataljon hun relevantie. Het aantal mobilisabele infanteriebataljons nam af van veertien naar elf. Acht daarvan waren verdeeld over de (resterende) 302 en 304 Infanteriebrigades, die elk ook een mobilisabele afdeling veldartillerie met getrokken 105 mm geschut hadden.

De drie zelfstandige bataljons waren bestemd voor de beveiliging van de luchthavens Schiphol en Zestienhoven en de bewaking van het hoofdkwartier van de *Allied Forces Central Europe*, dat, eveneens als gevolg van het Franse uittreden, sinds 1967 in Brunssum was gevestigd.

Zwaar weer

Het systeem met parate beroepsmilitairen en dienstplichtigen en daarnaast een veel groter aantal te mobiliseren reservisten was maat-

43 Pantserinfanteriebrigade verzamelt zich voor 'Donderslag 17', 1986

(Foto collectie NIMH)

schappelijk volledig geaccepteerd. De meeste jongemannen beschouwden de dienstplicht als een noodzakelijk kwaad, waar ze echter achteraf vaak met plezier op terugkeken. Een handvol principiële dienstweigeraars vormde de uitzondering op de regel.

In de tweede helft van de jaren tachtig begon daarin verandering te komen. Vooral een toenemend aantal hoger opgeleiden voelden zich niet meer geroepen 's Konings wapenrok te dragen. Zij zagen daar het nut niet meer van in. Welke zin zou hun inzet hebben als een oorlog naar alle waarschijnlijkheid toch met allesvernietigende nucleaire wapens zou worden uitgevochten?

Bovendien leek er met het aantreden van Gorbatsjov een minder vijandige wind uit het oosten te waaien. Onder deze omstandigheden kreeg het directe eigenbelang de overhand: de dienstplicht werd gezien als een belemmering van de carrière. Er ontstonden zelfs bureaus die adviseerden welke juridische argumenten en terminologie je moest hanteren om onder je dienstplicht uit te komen.

Na de val van de Muur kwam de dienstplicht in zwaar weer terecht. De krimpende krijgsmacht kon met steeds minder dienstplichtigen toe. De kans te worden opgeroepen nam af, de onrechtvaardigheid van het systeem nam daarmee toe. Toen de krijgsmacht bovendien steeds meer een expeditionair karakter kreeg, ter-

Uitgifte van FAL-geweren tijdens een herhalingsoefening in Ossendrecht, 1978

(Foto collectie NIMH)

De militaire waarde

Het is niet goed mogelijk een eenduidig oordeel te geven over de militaire waarde van de mobilisabele component van de landmacht in de Koude Oorlog. Voor sommigen is dat wel eenvoudig. Zij menen dat reservisten slechts als ‘kanonnenvoer’ zouden hebben gediend. Zij hebben daarbij vooral de troepen in de voorste lijnen van het legerkorps op het oog. Zij hebben gelijk voor het geval dat de waarschuwingstijd voor een aanval van het Warschaupact daadwerkelijk zeer kort zou zijn geweest.

De officiële inschattingen gingen daar wel van uit, omdat het Warschaupact ertoe in staat werd geacht. In dat geval, zo luidde de redenering, zou de NAVO bovendien vermoedelijk zeer snel tot de inzet van kernwapens hebben moeten overgaan. De mobilisabele eenheden zouden dan dus een onduidelijke rol hebben gehad.

Als er sprake zou zijn geweest van een langere waarschuwingstijd (bijvoorbeeld van enkele weken), dan zouden de Nederlandse mobilisabele strijdkrachten de hun toebedachte taken beter hebben kunnen vervullen. Vanaf eind jaren zestig was er wel enige aanleiding om van een langere waarschuwingstijd uit te gaan – ook al werd dat in NAVO-kringen officieel nooit zo uitgesproken.

Er bestonden namelijk twijfels over het militair-operationele vermogen van het Warschaupact. Dat kwam onder meer doordat de logistiek bij de inval in Tsjecho-Slowakije – nota bene een lidstaat van het Warschaupact – jammerlijk had gefaald. Dat gaf weinig vertrouwen voor een succesvol verloop van een eventuele oorlog tegen de NAVO-lidstaten. Vanaf

eind jaren zeventig achtte de NAVO het Warschaupact weer tot veel meer in staat.

Het primaire doel van de NAVO was echter afschrikking. Daarbij speelden de mobilisabele strijdkrachten slechts een bescheiden rol. Wat voor het Warschaupact vooral telde, was waartoe de NAVO in de allereerste fase van een oorlog in staat zou zijn geweest. Het optreden van de mobilisabele strijdkrachten stond daarbij niet bovenaan het lijstje.

Inmiddels weten we dat het Warschaupact uitsluitend tot de aanval zou zijn overgegaan als het zich onmiddellijk bedreigd had gevoeld. Het beschouwde in dat geval de aanval met onmiddellijke inzet van kernwapens, als de beste verdediging. Dit zou hebben betekend dat de afschrikking zou hebben gefaald. De beoordeling van de inzetbaarheid en gevechtskracht van de Nederlandse mobilisabele strijdkrachten speelde in deze overwegingen geen enkele rol van betekenis.

Al met al was het begrijpelijk dat de mobilisabele component van de Koninklijke Landmacht steeds op het tweede plan heeft gestaan. Dat was spijtig voor de reservisten die zich met groot enthousiasme van hun taken kweten. Het lag niet aan hun leervermogen, inzicht en inzet; ‘daar [...] konden vele beroeps echt een voorbeeld aan nemen’.¹

Hier moet onmiddellijk aan worden toegevoegd dat de indeling van mobilisabele eenheden in de Nationale Sector – die niet in de frontlinie lag, maar wel als belangrijk doorvoergebied functioneerde – altijd veel minder vraagtekens heeft opgeroepen.

Hoe we echter ook tegen hen aankijken, met het vertrek van de laatste ‘oude’ reservisten uit haar organisatie, neemt de Nederlandse krijgsmacht afscheid van een instituut dat gedurende bijna twee eeuwen haar gezicht en functioneren heeft bepaald. Dat is een moment om bij stil te staan.

wijl dienstplichtigen niet tegen hun zin mochten worden uitgezonden, was het pleit snel beslecht. In relatief korte tijd viel het besluit een historisch instituut, de dienstplicht, buiten werking te stellen. In 1996, elf jaar geleden, zwaaiden de laatste dienstplichtigen af.

Nederland heeft sindsdien een beroepskrijgsmacht. Toch bleven de dienstplichtigen die hun eerste oefening hadden afgerond, voorlopig als reservist in de kaartenbak. Je kon immers nooit weten. Geleidelijk nam hun aantal vanzelf af. Zij kregen gezelschap van beroepscontractanten, die na hun actieve dienst aan het reservistenbestand werden toegevoegd.

In de Najaarsbrief van 2002 kondigde de regering aan dat de mobilisabele component volledig zou worden opgeheven. Het vertrek van de laatste ‘oude’ reservisten dit jaar is het sluitstuk van dit proces. Daarmee is, zoals al gezegd, de Koude Oorlog voor ons land nu ook in personele zin beëindigd.

¹ Interview met kolonel G.L.M. Pastoor, 5 april 2005.